

זכויות יוצרים במשפט העברי

העבודה מוגשת בחסות העמותה נוער שוחר משפט עברי

תוכן העניינים

עמוד	הפרק
2.....	מבוא
3.....	הקדמה אישית
4.....	הרהורים בדבר זכויות יוצרים במשפט העברי

- 8.....עיגונה של זכויות היוצרים בהלכה.
- 9.....יורד לאומנות חברו והסגת גבול.
- 11.....דינא מלכותא.
- 12.....פסיקה ישראלית העושה שימוש בעקרונות הלכתיים בזכויות יוצרים.
- 13.....הפרת זכויות בעל פטנט.
- 14.....פסיקה הלכתית בנושא זכויות יוצרים.
- 16.....דיון ומסקנות.
- 18.....ביבליוגרפיה.

מצלמות, מכשירי הקלטה, תוכנות שיתוף והעתקה ומערכות לשליחת קבצים זמינים כמעט בכל בית בעולם המערבי. אם בעבר היינו צריכים לשכור שירותים חיצוניים כדי להעתיק קבצים, תוכניות של מבנים ומכשירים, רצועות מוסיקה וספרים, הרי שהיום כל שצריך הוא חיבור למחשב או טלפון חכם. התוצאה הישירה של מציאות זו היא פגיעה חמורה בזכויות ובפרנסה של היוצרים, הממציאים, האמנים, הסופרים והמוציאים לאור. משפטנים בישראל ובארצות אחרות נדרשים לסוגיות אלו באופן תדיר ובהיקפים קטנים וגדולים. כיום, יש מומחים שלב העיסוק שלהם הוא בזכויות יוצרים ובתי המשפט שומעים דיונים רבים בתחום. לפי חוק זכויות יוצרים (התשס"ח – 2007) זכות היוצרים נחלקת לשני מימדים האחד, זכות ממונית או חומרית שלפיה שימוש ביצירה מקורית מחייב תשלום לבעל היצירה. השני, זכות מוסרית שבמסגרתה יש להזכיר את שם היצור ולהציג את היצירה במלואה.

ואולם, עוד קודם לפסיקת בית המשפט המנדטורי והישראלי בדבר זכויות יוצרים נדרשו פוסקים מתחום המשפט העברי לנושא. מעניין במיוחד להתחקות אחר עמדתו של המשפט העברי בתחום, שכן בניגוד למערכות חוקים אחרות, המשפט העברי קיים כבר אלפי שנים. אנו מוצאים התייחסות עקיפה לנושא זה כבר בתקופת חז"ל ועיסוק רחב בפסיקות בעת החדשה.

בעבודתי יסקרו סוגיות הלכתיות שבמרכזן שאלת זכויות היוצרים, החל מתקופת התלמוד דרך ימי הביניים והעת החדשה, וכלה בימינו אנו ובנעשה במדינת ישראל. תחילה, תובא סקירה של העקרונות המרכזיים העומדים בבסיס הדיון, ובפרק השני יוצגו דוגמות לשאלות יום יומיות בנות זמננו.

הקדמה אישית

ובכן חברים, בעידן המרשתת רווחת במחוזותינו תופעת ההעתקה ופגיעה חמורה בזכויות יוצרים. למרבה הצער, תופעה זו עברה כל גבול אפשרי. מאחר שישנם יוצרים רבים הנפגעים מתופעה זו אשר רומסת את זכותם לקניין רוחני, רציתי להעמיק במסגרת זו כדי להכיר אותה לפני ולפנים ובכך להימנע בעצמי מפגיעה מסוג זה, ואף להוכיח את עמיתי כאשר תיקרה בדרכי תופעה זו. ידוע שבכך אקיים את הציווי "הוכח תוכיח את עמיתך", וכמובן, אמנע גזל, כי הרי כאשר אדם משתמש בקניין רוחני פרטי הוא עובר על איסור החמור של גזל. ברצוני להוסיף כי בשל היותי אדם מאמין ובעל זיקה אשר מתהדקת והולכת לדת, איני רוצה להיכשל ב"לאווים" חמורים דוגמת אלו אשר אביא בעבודתי.

הרהורים בדבר זכויות יוצרים במשפט העברי

במשפט העברי ניתן למצוא עיסוק נרחב בתחום של זכויות יוצרים. בין הפוסקים קיימת מחלוקת גדולה באשר לאפשרות שנכס מופשט כמו זכות יוצרים יהיה נשוא לזכות בעלות ולפעולות קנייניות וזאת על רקע העיקרון במשפט העברי ולפיו לא ניתן לבצע פעולות קנייניות בדבר "שיש בו ממש".¹ היו שסברו כי לא ניתן לדבר על זכות בעלות ביחס לנכס מופשט כמו זכות יוצרים,² ומנגד נטען כי אין מניעה, אלא שהבעיה טמונה רק בביצוע פעולות קנייניות ביחס לנכסים מעין אלו.³

סוגיית זכויות יוצרים נחלקת לשתי תקופות: עד המצאת הדפוס ולאחריה. יש הגורסים כי עד המצאת הדפוס שאלת זכויות היוצרים לא הייתה קיימת כלל משום שלא הייתה היכולת

התכנית להפצה המונית וללא יכולת זו אין לזכות היוצרים ערך כלכלי. רק עם המצאת הדפוס השאלה עלתה במלוא חריפותה ונדרש לה מענה מידי. לפי הגישה הזאת, בתקופת חז"ל הסוגייה לא הייתה רלוונטית, ולכן המושג "זכויות יוצרים" לא נידן בגמרא ובפוסקים הראשונים. חז"ל והראשונים אינם מכירים לכאורה בזכויות מיוחדות שיש ליוצר על יצירתו.⁴ מנגד יש הטוענים כי למרות ששאלת זכויות היוצרים הפכה להיות רלוונטית רק עם המצאת הדפוס, הרי הנושא כשלעצמו היה רלוונטי גם אז.⁵ יותר מזה, נטען שחז"ל נהיו הראשונים שהכירו במושג "זכויות יוצרים" ובכך הקדימו את המשפטנים שהגיעו לאחר מכן. לשם ביסוס עמדה זו אציין כמה מקורות:

1. במשנה במסכת יומא (ג', י"א) יש כמה מקרים המתייחסים לתקופת בית שני ואשר התעוררה בהם שאלת השמירה על זכויות היוצרים בכלל ושאלת הזכויות על פטנטים בפרט. במשנה מוזכרים ארבעה "פטנטים": עשיית לחם הפנים, עשיית הקטורת, אומנות השירה ואומנות הכתיבה. ממצאי הפטנטים הללו לא רצו לגלותם וביקשו לשמור אותם בסוד. המשותף לארבעתם שיש בכוחם לסייע לאוכלוסייה רחבה ואכן אנו עדים לקונפליקט שבין זכות היוצרים מן הצד האחד לבין צרכי הרבים מן הצד השני.⁶
2. בגמרא במסכת עבודה זרה (כ"ח, א') מדובר על "פטנט" של רקיחת תרופה. שם מסופר שכדי שלא למנוע את התרופה ממי שזקוקים לה גילה רבי יוחנן את הנוסחה שלה לקהל אף שנשבע שלא יעשה כן.

4

¹ הרמב"ם, הלכות מכירה פרק כ"ב, הלכות י"ג-י"ד

² אברהם, עמודים 353-357

³ אברהם-כהן, ס' ט"ו. ר' גם רקובר, עמודים 89-92

⁴ נבון

⁵ אישון

⁶ הרצוג

על פי שני המקורות הראשוניים אנו רואים שגם אם בתקופת המשנה והתלמוד, חז"ל לא נזקקו באופן תדיר לשאלת הזכויות היוצרים, הרי שהם היו מודעים לזכות זו ועימתו אותה עם ערכים אחרים כמו טובת הציבור.⁷

3. במשנה במסכת אבות (ו', ו') כתוב: "כל האומר דבר בשביל אומרו מביא גאולה לעולם 'שנאמר 'ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי' (אסתר, ב', כ"ב)". אנו רואים כי העניין מוסב לא רק על דברי תורה אלא על כל דבר שהאדם אומר. המשנה מציינת שלא רק חובה לומר דבר בשל אומרו, אלא אף שהאומר מוכר כבעל זכות. רבי יוחנן במדרש תנחומא לפרשת במדבר משתמש במושג 'גזל' כלפי מי שנמנע מלומר דבר בשם אומרו. זו התייחסות להיבט נוסף של זכות היוצרים – החובה לציין את שם הבעלים על היצירה.⁸

4. בתלמוד במסכת בחורות (ל"א, ב') אנו מוצאים הטלת סנקציה על האומר דבר שלא בשם אומר – "כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר". המסכת מבקשת מאיתנו להקפיד לומר דברים בשם אומרם אפילו אחרי מותו של היוצר. כלומר, המחבר זוכה לנוכחות בעולם הזה גם לאחר מותו.⁹

על פי המקורות הללו, נראה שההלכה מכירה בזכותו של היוצר ליהנות מפירות עמלו ולציין על היצירה את שמו, ומנגד רואה בחומרה מקרים שבהם אדם שלא יצר ולא עמל על היצירה מייחס אותה לעצמו ונוהג בה כאילו הייתה שלו.¹⁰

לסיכום:

בפרק זה ראינו שתי עמדות. עמדה אחת שלפיה ההלכה מפגרת כביכול אחר ההתפתחות של המשפט המודרני כלומר, החוק הכללי משכיל לעגן את זכות היוצרים בחקיקה הניתנת לאכיפה על ידי תביעה משפטית, ואילו ההלכה נותרת מאחור ומתבססת על עמדה ערכית מוסרית שלא באה לידי ביטוי משפטי. לכאורה, מקורות חז"ל והראשונים אינם מכירים כלל בזכויות מיוחדות שיש ליוצר על יצירתו.

6

העמדה השנייה טוענת שהזכות המוסרית של יוצר על יצירתו מעוגנת היטב במקורת ההלכה בדינים רבים שנועדו למנוע קיפוח פרנסתו של אדם, כמו "דין יורד לאומנות חברו", דיני "הסגת גבול", דין "נהנה" ועוד.¹¹ על הדינים האלה התבססו הפוסקים בבואם להגן על זכות היוצרים, ומכאן שאין הבדל עקרוני בין ההלכה לבין החוק. במסגרת הכלים והכללים ההלכתיים הקיימים יש אפשרות לפתור חלק ניכר מהבעיות המודרניות המתעוררות בתחום דיני היוצרים ואפילו לתקן תקנות חדשות אם מתעורר צורך כזה

⁷ אישון

⁸ רקובר, עמודים 20-21

⁹ רקובר, עמודים 26-27

¹⁰ אישון

עיגונה של זכויות היוצרים בהלכה

עד המצאת הדפוס זכויות היוצרים התייחסו לתוכן היצירה והמוציא לאור תבע עליו בלעדיות מאז המצאת הדפוס לא מדובר רק על תוכן היצירה אלא גם על העתקה מלאה. בתקופה זו מחברים ובעיקר מוציאים לאור טבעו זכויות בלעדיות על הספרים שהדפיסו. בעידן זה גם הוצאות הפקת הספר גדלו מאוד, וכדי להטיח לעצמו רווח היה המוציא לאור מוודא שלא יעתיקו את ספריו ומגן על עצמו מפני "מסיגי גבול". רק בתחילת המאה השמונה עשרה בשנת 1709 הכירה אן, מלכת אנגליה, בצורך לחקוק חוקים שיעניקו ליוצר את זכות היוצרים.¹²

כיום ניתן להדפיס מחדש ספר, לשכפל קלטות ותקליטורים, להעתיק תוכנות מחשב וכדומה בעלות נמוכה מאוד. ההעתקה מתבצעת באמצעים ביתיים פשוטים ועל כן שאלה זו הפכה לאקטואלית יותר מאי פעם. עתה, סוגיה רלוונטית לכל אזרח ולא רק לאנשי מקצוע בתחום. כעת, נדרשו גם הפוסקים לנושא זכויות היוצרים וניסו לגבש הלכות ברורות בתחום זה, ולשם כך היה עליהם לדלות מהמקורות את היסודות שיכולים להיות רלוונטיים בנושא זה, ולהסיק מתוכם הלכה מחייבת.

נבדוק את מקור התוקף ההלכתי לזכויות היוצרים ונפרט את היסודות שעליהם התבססו הפוסקים.¹³

לשם כך נבחר כמה עקרונות הלכתיים:

א. **יורד לאומנות חברו והסגת גבול** – כניסה לתחום מסחר שאדם אחר כבר פועל בו ויצירת תחרות שתפגע בסוחר הראשון.

ב. **דינא דמלכותא** – קבלת חוקי המדינה כמקורות הלכתיים.

¹² – רקובר, עמוד 14

¹³ – נבון

א. יורד לאומנות חברו והסגת גבול:

הרמ"א רבי משה בן ישראל איסרליש (פולין, 1530-1572) היה הראשון לעסוק בהרחבה בשאלת זכויות היוצרים במובנה המודרני סביב הדפסת הספר משנה תורה להרמב"ם המהר"ם פדובה (הרב מאיר קצנלבוגן, 1473-1565) השתתף בהדפסת הספר ודרש לאסור קניית מהדורה מתחרה. הרמ"א השתמש בעיקרון של "דין יורד לאומנות חברות", ולפיו אסור לאדם להיכנס לתחום המלאכה של חברו אם הדבר יוביל לפגיעה ודאית, ולפיכך פסק שאסור להתחרות במו"ל ולהדפיס את אותו הספר שמו"ל התפרנס מהפצתו.

עיקרון מרכזי זה חוזר באין ספור תשובות והסכמות לספרים¹⁴, ובמיוחד השתמש בו ובעיקרון של הסגת גבול החת"ם סופר (גרמניה והונגריה, 1762-1839) כבסיס לפסיקות בזכויות היוצרים. הרב בצרי הוסיף והרחיב כי המושגים של הסגת גבול ויורד לאומנות חברו

מגינים על זכותו של האדם לעסוק במקצועו בלי לסבול מתחרות תוקפנית, בין אם עסק באפייה, בנייה, מסחר או ספרות. יש כאן נקודה מעניינת – דין יורד לאומנות חברו נועד כדי להגן על פרנסתם של העוסקים במקצוע מסוים וכדי למתן את התחרות החריפה בשוק העבודה. אולם כאן הוא שאול לצורך דיון בזכויות יוצרים. לעומתו רבי מרדכי בנעט (הונגריה, 1753-1829) דחה את שיטתו של הרמ"א ואמר שאין זכות לאומן להגביל את תחום העיסוק של אומן אחר השוכן בעיר אחרת ואינו פולש לאזורו של הראשון על כך יש להוסיף שבדרך כלל, האומן גם אינו יכול להגביל את זכותם של בני עירו להתחרות עימו באותו המקצוע. ניתן לראות שהגבלות מקום המסחר לא רלוונטיות כאשר מדובר על זכויות יוצרים, שהרי כשמדובר בזכויות יוצרים האזור כולו נחשב לעיר אחת והתחרות המסחרית אינה מצטמצמת לגבולות העיר שבה פועל היוצר.

לסיכום, ראינו שדיני יורד לאומנות חברו והסגת גבול אינם תחומים למצב המקורי שלשמו נפסקו, אלא הם נמתחים ומתרחבים גם לתחומים של זכויות יוצרים. ואולם, אף שהפוסקים השתמשו במושגים אלו כדי לפסוק בעניינים של זכויות יוצרים, הקשר המאולץ בין השניים מנע פסיקה רחבת היקף בנושא ועיגונה בהלכה.¹⁵ נקודה נוספת היא שבשני העקרונות של הסגת גבול ויורד לאומנות חברו מדובר כמובן על אינטרס אישי של בעל המקצוע או היוצר, אך גם על האינטרס של הציבור שירוויח משירותיו של בית העסק.¹⁶

רקובר במאמרו מציין שבמרוצת השנים היו ניסיונות לבסס את האיסור על יסודות אחרים ולא על עיקרון הסגת גבול.¹⁷

¹⁴ - הכוונה היא להמלצות שכותבים אישיים רבי השפעה מהעולם התורני בזכות הספר, ומופיעות, על פי רוב, בעמודים הראשונים.

¹⁵ - נבון

¹⁶ - רקובר, עמוד 199

¹⁷ - רקובר עמוד 164

דינא דמלכותא:

כאשר המקורות ההלכתיים לא מספקים תשובות ברורות, היהדות מסתמכת על דינא דמלכותא, כלומר – המנהג או התקנות במדינה, פנייה לדין המלכות והכרה בחוק המדינה על מנת לעגן בהלכה ערך מוסרי מוסכם. פנייה זו למחוקק החילוני שיפתור דילמות מעלה בעיתיות ערכית וחינוכית מאחר שהיא מערערת את תוקפה של ההלכה כתורת חיים אשר מכווניה ומסדירה את מכלול החיים. הסיבה לפנייה לדין המלכות נעוצה בכך שיש הסכמה כללית שמדובר בתחום שהוא תחת שיפוטה של המלכות משום שמדובר בשאלה ממונית מובהקת ומכיוון שההלכה לא גיבשה התייחסות ברורה משלה לנושא זה. כיום יש חוקים לאומיים ובין לאומיים ברורים המסדירים את דיני זכויות היוצרים וההסתמכות עליהם מאפשרת לגבש נהלים מסודרים בתחום זה, אולם בתקופות שעברו ההסתמכות הייתה בכיוונים שונים ולעיתים הפוכים בהתאם לדין המלכות שהיה נהוג באותו מקום, וזה כשלעצמו היווה בעיה.¹⁸ עם זאת, יש גישה הגורסת כי אין בעיה לפנות לדינא דמלכותא כאשר ההלכה

לא גיבשה עמדה בנוגע למסחר או לכלכלה. לפי גישה זו, ההלכה היא עדיין הנתיב המרכזי שבו החיים מתנהלים והחוק הכללי מנוצל בהתאם לצורך המעשי שמתעורר. יותר מזה, הרב יצחק הרצוג (ישראל, 1888-1959) סבר שיש מקרים שבהם ראוי להסתמך על דינא דמלכותא באומרו שהתחום של זכויות יוצרים נוגע למציאות כלכלית חדשה אשר לא הייתה קיימת בזמן חז"ל, ולפיכך אפשר וצריך לגייס את דינא דמלכותא לדיון.¹⁹

18 – נבון

19 – אישון

פסיקה ישראלית העושה שימוש בעקרונות הלכתיים בזכויות יוצרים

במשפט העברי עקרונות רבים שרלוונטיים גם לימינו אנו יש מקרים שבהם בתי המשפט יאמצו את כללי המשפט העברי ויש פעמים ששיטות המשפט הזרות – המשפט האנגלו-אמריקאי והמשפט הארופי – יגברו שכן יש להם השפעה גדולה לאין ערוך על המשפט הישראלי. עם זאת, כפי שצינו, אין להתעלם מהמקרים הרבים שבהם עשרות שופטים מבית המשפט העליון ומבתי משפט אחרים נדרשים למשפט העברי באופן שיש בו כדי לתרום ולהפרות. יש לציין שהמשפט העברי משמש מקור להשוואה ולהשראה לפסיקת בית המשפט ולא מקור מחייב. ברוב המקרים שבהם נעזרים השופטים במשפט העברי הם לא מאמצים באופן מדויק את ההלכות, אלא רק את הרעיונות והעקרונות העיקריים שלדין העברי "בתמצית בקירוב". הדגש היה תמיד על שילוב של מקורות המתיישבים בקנה אחד עם ערכי המשפט הישראלי הפנייה למשפט העברי נעשית מתוך כבוד והערכה לעקרונות הצדק

הפרת זכויות בעל פטנט

פס"ד ע"א 3422-03

חברת "קרונה" לייצור כלי רכב פנתה לחברת "ענבר" הבונה רכיבי פלסטיק משוריין בבקשה שתייצר עבורה תיבות סעף ייחודיות המיועדות למאה קווי טלפון. התיבות רשומות על שמה של קרונה כפטנט, ולצורך הפקת הרכיב מסרה קרונה לענבר תרשימים של המוצר. לאחר מכן, התברר לקרונה כי חברת ענבר מייצרת תיבת סעף הדומה לתיבה הרשומה כפטנט בעבור חברת בזק. חברת קרונה עתרה למתן צו מניעה זמני שניתן בהסכמה. חברת ענבר טענה כי תיבות הסעף המיוצרות על ידה שונות מן התיבות המוגנות כפטנט, ובתגובה השיבה חברת קרונה שגם אם ההעתקה בשיעור של 65%, גניבת העין והשימוש במוניטין שלה מהווה את הפרת הזכויות בפטנט. בית המשפט העליון קבע כי ענבר אכן הפרה את זכויות הפטנט של חברת קרונה וכי יצור תיבות הסעף במבניהן היסודי מהווה הפרה של זכויות היוצרים כהרגלו, ביסס השופט רובינשטיין את פסק הדין על עקרונות המשפט העברי

שהתקבל גם על שני חבריו להרכב. בפסק דינו הזכיר בין היתר את גישתו של הרב שמואל רובינשטיין (תל אביב, 1916-1998) בחיבורו "זכות מחברים לבעלי פטנטים בהלכה" שעוסק בגזל. המאמר מתבסס על דברי הרב יצחק אלפסי (מרוקו 1103-1013) שקבע כי מחבר שהעתיק ספרי פירושים מחברו חייב משום גניבה ומשום גזל. בשולי הדברים מעיר השופט רובינשטיין כי: "בייחוד בדורות אחרונים, עם השתכללות חיי המסחר וגם ההיבטים הטכנולוגיים, מתמודד המשפט העברי עם נושאי הקניין הרוחני תוך עיגונם אם בקונספטים 'קלאסיים' בדין העברי כמו גניבה וגזל, ואם בדיני המדינה והמנהגים שבה". הערה זו חשובה מאוד משום שמעיון במקורות היהודיים בני ימינו שעוסקים בזכויות יוצרים עולה כי המשפט העברי נגרר במידה רבה אחר התפתחויות חדשניות, וכי המגמה היא להשתית עקרונות משפט מערביים ומודרניים על אדנים הלכתיים.

פסיקה הלכתית בנושא זכויות יוצרים:

פרק זה נלקח מהספר שות²¹ "משפטי הארץ"²², מכון משפטי ארץ נוסד בשנת 2000 בצמוד ליישוב עופרה ובראשו עומדים הרב אברהם גיסר, רב היישוב והדיין הרב חיים בלוך. המכון עוסק בסוגיות של ממון, אתיקה, מדינה וצבא, כלכלה ונדלן מתוך רצון לתת מענה הלכתי לסוגיות מודרניות בין השאר נדרש המכון גם לנושא זכויות יוצרים. בספר זה ההתייחסות לחוקי המדינה היא כמקור הלכתי מחייב אם "כמנהג המדינה" או "כדינא דמלכותא". כמו כן, הפסיקה אינה נעשית מתוך ראייה פרטית וצרה של האינטרס ושל השואל, אלא נשקלים גם האינטרסים החברתיים וצרכי כלל החברה באותו התחום. יתרונה של התשובה ההלכתית על פי דיון עקרוני הוא שהיא "הלכה למעשה" ומחייבת הכרעה ברורה בכל מקום, ואינה יכולה להישאר לימוד עיוני בלבד. מרבית הפניות נעשות מצד דתיים שמסתמכים על המשפט העברי בחיי היום יום שלהם השאלות ההלכתיות מובאות בפני תלמידי הדיינות במכון והם מנסחים טיוטא של תשובה. זו מובאת לאישורם של מרכז הפרויקט וראש הכולל ובמקרים רבים אף מופנות אצל יעוץ אצל גדולי הפוסקים בתחום הרלוונטי. השאלות והתשובות הוצגו

ברשת כדי לתת מענה מהיר ונגיש לשאלה הקונקרטית תוך הקפדה על אזכור המקורות ההלכתיים בשפה הבהירה לכל נפש.

ישנם כמה תחומי עניין:

- א. העתקה לשימוש פרטי
- ב. העתקה לצורך מסחרי
- ג. שמירה על זכויות יוצרים באינטרנט
- ד. יצירת עותק לאחר קנייה

²¹- שו"ת – שאלות ותשובות. צורת התייעצות הלכתית בת אלפי שנים שבה אדם פרטי שואל שאלה רב-פוסק. פעמים רבות, השאלות והתשובות נאספו לספר מאגד שמשמש מדריך הלכה בתחומים שונים. לעיתים, נמצאה השאלה במפוזר כמו למשל בגניזה הקהירית

²²- משפטי ארץ, תשע"א

14

בשל ההתעניינות בנושא האינטרנט ארחיב על הנושא: **שמירה על זכויות יוצרים באינטרנט:**

רשת האינטרנט מאפשרת הפצת מידע בהיקפים עצומים, ועם התגברות התופעה נוצר צורך להרחיב את המאבק להגנת זכויות היוצרים בעיקר בהקשר של אתרי שיתוף קבצים אשר מאפשרים העלאת תכנים על ידי הגולשים לשימושים של שאר הגולשים. משמעות הדבר היא שברגע שדיסק מוסיקה יוצא לשוק אדם יכול לקנות אותו ולהעלות את תכניו לאחר שיתוף, וכך מיליוני בני אדם מכל העולם יכולים להוריד את הדיסק. באותו אופן מועלים לרשת סרטים, ספרים ותכנים נוספים.

בשנים האחרונות מתנהל בעולם מאבק משפטי כנגד מפעילי אתרי שיתוף קבצים. רבים מאתרי השיתוף נסגרו או שהחלו לגבות תשלום עבור הורדת הקבצים. טענתם של מפעילי האתרים היא שהם בסה"כ מתפקדים כצינור להעברת מידע מגולשים לגולשים אחרים, אולם היא לא התקבלה.

מבחינה הלכתית יש דעה שלא אוסרת הורדת תכנים מהאינטרנט כי דברי הרב דב ליאור
(קריית ארבע, נולד ב 1933) מתוך "אתר הישיבה":²³

"אין שליטה על מה שנמצא באינטרנט כמו שאין שליטה על מה שמשודר ברדיו וכל אחד יכול להקליט שירים מהרדיו, ולכן כמו "אבידה ששטפה נהר" שהיא נחשבת הפקר וברור שבעליה התייאש ממנה היא מותרת לכל. כך גם שיר שנמצא באינטרנט הוא מופקר ומותר לכול".

²³ – אתר ישיבה, <http://www.yeshiva.org.il/ask/?id=5033>.

דיון ומסקנות:

בעבודה זו נעשה ניסיון להציג את עמדת המשפט העברי בנוגע לזכויות היוצרים תוך שימוש בהשוואה למשפט הישראלי כיום. ראינו שההתייחסות ההלכתית שונה לאורח השנים. בתקופת התלמוד, קודם להמצאת הדפוס, הסוגיה הייתה רלוונטית מעט פחות ולכן לא זוכה לדיונים נרחבים, אולם גם אז יש מקרים שבהם נידונו נוסעים משיקים, כמו נוסחא לתרופה. לקראת העט החדשה העיסוק בזכויות יוצרים שב ועולה בצורה תשתיתית יותר. פוסקים רבים נדרשו לשאלה זו בעניינים של הדפסת ספרים, סידור אותיות לדפוס, תו תקן איכות שניתן למוצר מסוים ועוד.

כיום במדינת ישראל, כמו מדינות רבות בעולם הנושא מרכזי ומתחדש כל הזמן במקביל להתפתחות הטכנולוגיה. ראינו ששופטים רבים מסתמכים על עקרונות מהמשפט העברי בבואם להכריע בסוגיות של זכויות יוצרים. במקביל, גם פוסקי המשפט העברי מקדישים לו יריעה נרחבת של בירור ופסיקה. ואכן, ראינו שיש דרישה ושאלות רבות בנושא זה מופנות

לדיינים בתחום. עם זאת, ההלכה עדיין לא קבעה עקרונות חד משמעיים בנוגע לזכויות יוצרים והפוסקים מסתמכים על עקרונות הלכתיים עתיקים כדי להכריע בסוגיות. כמה נקודות בולטות:

- א. הדעה המחמירה שאם בעל הזכויות כתב על המוצר שאין להעתיקו, כל שכפול והעתקה אסורים גם אם אין בהם נזק ממשי ליוצר המקורי
- ב. לפי עקרון אחר רק אם המעתיק נהנה מהיצירה וחוסך הוצאה כספית, ההעתקה אסורה. ראינו דעות שונות לאורך השנים. חלקן סברו שכל רווח יש בו פסול והוא אסור; אחרים טענו שבמקרים של רווח יש להשתתף בהוצאות; מעטים סברו שניתן להשתמש במוצר במקרה שהיוצר המקורי לא נפגע.
- ג. נקודה נוספת היא החוק הכללי (דינא דמלכותא). ההלכה מייחסת לחוק זה תוקף הלכתי, ולכן במקרים שבהם המדינה אוסרת על העתקה גם המשפט העברי אוסר זאת. אולם, ראינו מקרים שבהם הרב סבר שמכיוון שהחוק לא נאכף תוקפו ההלכתי דועך.
- ד. ראינו גם את עמדתו של הרב ליאור ולפיה פרסום יצירה באינטרנט כמוה השמעת שיר ברדיו, כלומר – הוא מופץ לכל עבר ללא מגבלה, ולכן השימוש ביצירות אלו מותר.

16

לסיכום, נושא זכויות היוצרים הוא רק בחיתוליו ככל שאמצעי התקשורת והתכנולוגיה יתפתחו ויהיו נגישים לכל אדם, כך סוגיית הזכויות תהיה רלוונטית הרבה יותר ומאתגרת מבחינה משפטית.

העיסוק הזכויות יוצרים במשפט העברי בעבודה זו נעשית בעיניים חילוניות של נשים החיות בישראל של המאה ה-21. מעניין יהיה לעקוב אחר הפסיקות המשפטיות הכלליות בהשוואה לפסוקות הלכתיות ולראות אם ההתאמה בין השתיים ממשיכה גם בשנים הבאות.

ביבליוגרפיה:**מקורות ראשוניים:**

תלמוד בבלי

הרמב"ם, משנה תורה

מקורות משניים:

אברהם כהן- יעקב אברהם כהן, "זכויות יוצרים", עמק המשפט כ"ד
אברהם = מיכאל אברהם, "גניבת דעות וקניין רוחני", תחומין כ"ה (תשס"ה)
אישון = שלמה אישון, "זכויות יוצרים בהלכה – תשובה למאמרו של חיים נבון" צהר ז',
תשס"א

בצרי = עזרא בצרי, "זכויות יוצרים", תחומין ח'

הרצוג = Issac Herzog, The Main Institutions of Jewish Law, vol 1, 2011

משפטי ארץ = חיים יואל בלוך, שו"ת משפטי ארץ, תשע"א
נבון = חיים נבון, "זכויות יוצרים בהלכה", צהר ז' תשס"א
סיני = יובל סיני, "ישום המשפט העברי בבתי המשפט בישראל", כרך 1, תשס"ט
רקובר = נחום רקובר, "זכויות היוצרים במקורות היהודיים", תשנ"א
אתר ישיבה, <http://www.yeshiva.org.il/ask/?id=5033>
אתר דעת – אנציקלופדיה יהודית, <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/skirot/137-2.htm>